

виконання запланованих завдань. Дані керівники ще неготові до конструктивного обговорення й запровадження у навчально-виховний процес сучасних концепцій та інноваційних технологій.

Керівники освітніх організацій під час планування, організації та реалізації завдань даної організації не враховують ціннісні орієнтири та професійну компетентність працівників, а лише детально аналізують результати роботи і професійні досягнення останніх.

Таким чином, на основі аналізу результатів дослідження ступеня розвитку мотивації управлінської діяльності у керівників освітніх організацій виникла необхідність визначення комплексу організаційних форм та активних методів щодо їх вдосконалення у даних керівників. Ці завдання, на нашу думку, можуть бути вирішені в системі післядипломної педагогічної освіти і, зокрема, в процесі підвищення кваліфікації керівників освітніх організацій.

Література

1. Бадоев Т. Л. Динамика мотивов трудовой деятельности / Т. Л. Бадоев // Проблемы индустриальной психологии. – Ярославль : Изд-во Яросл. ун-та, 1989. – С. 93–110.
2. Бондарчук О. І. Психологічні умови становлення мотивації керівників загальноосвітніх шкіл до професійного вдосконалення / О. І. Бондарчук // Актуальні проблеми психології. Том 1: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К. : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2001. – Вип. 1. – С. 111–115.
3. Бондарчук О. І., Карамушка Л. М., Сич В. М. Психологічні особливості мотивації професійного вдосконалення керівних кадрів освіти // Актуальні проблеми психології. Том. 1 : Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія : зб. наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. Максименка С. Д., Карамушки Л. М. – К. : Міленіум, 2002. – Ч. 3. – С. 191–194.
4. Винославська О. В. Психологічні особливості мотивації управлінської діяльності керівників традиційних і нових типів навчальних закладів / О. В. Винославська, Л. М. Карамушка // Актуальні проблеми психології, традиції і сучасність : Міжнародні Костюківські читання. – К., 1993. – Т. I. – С. 133–141.
5. Макаревич О. Мотивація як підґрунтя дій особистості // Соціальна психологія. – 2006. – № 2 (16). – С. 134–141.
6. Панчук Т. В. Мотивація вдосконалення управлінської діяльності директора школи : автореф. дис. ...канд. психол. наук : 19.00.05 / Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України / Т. В. Панчук. – К., 2002. – 20 с.
7. Рогов М. Г. Ценности и мотивы личности в системе непрерывного профессионального образования : дисс. ...д-ра психол. наук : 19.00.05 / Казанский государственный технологический университет / М. Г. Рогов. – Казань. 1999. – 332 с.
8. Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М., Изд-во Института психотерапии. 2002. – С. 175.
9. Щотка О. П. Мотиваційні засади професіоналізації управлінських кадрів освіти / О. П. Щотка // Післядипломна освіта педагогічних кадрів: Проблеми розвитку : матеріали звітної наукової конференції. – К. : УІПКККО, 1997. – С. 221–224.

В статті представлені діагностичні методики для дослідження особливостей розвитку мотивації управлінської діяльності у керівників освітніх організацій. Визначено ступінь розвитку переважаючих потреб і мотиваційних орієнтирів у керівників освітніх організацій, які впливають на успішне здійснення управлінської діяльності.

The paper presents diagnostic methods for studying features of the motivation of management in the heads of educational institutions. The degree of prevailing needs and motivational orientations in the heads of educational institutions that affect the successful implementation of management.

©2012 р.

Н. О. Данильченко (м. Суми)

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ ДО ПСИХОДІАГНОСТИЧНОЇ РОБОТИ

Постановка проблеми. Професія практичного психолога є однією з найпопулярніших в Україні, про що свідчить достатня кількість абітурієнтів, які хочуть отримати диплом психолога, і велика кількість вищих навчальних закладів, що готують таких фахівців. Але проблема забезпечення соціально-психологічних служб кваліфікованими спеціалістами залишається актуальною, це активізує науковців і практиків шукати ефективні шляхи підготовки майбутніх практичних психологів.

Методологічні основи практичної психології закладені в роботах В. Г. Панок., Т. М. Титаренко, Чепелевої Н. В., Абрамової Г. С., досліджувались питання підготовки практичних психологів до консультативної роботи (Чапак Я. В., Бадалова М. В.), психокорекції (Кузікова С. Б.), але недостатньо вивченою залишається проблема формування готовності до психодіагностичної діяльності. Тому **метою статті** є визначити особливості психодіагностики як напрямку практичної діяльності психолога та запропонувати програму практичної підготовки майбутніх фахівців для її здійснення.

Виклад основного матеріалу. З 1921 року після виходу роботи Г. Роршаха термін «психодіагностика» закріпився для позначення особливих методів вивчення індивідуально-психологічних особливостей людини. В сучасних інтерпретаціях поняття «психодіагностика» вчені чітко відокремлюють галузь психологічної науки і напрямок практичної діяльності

психолога. Більшість авторів визначають, що наука психодіагностика розробляє методики, а практики - є користувачами інструменту [8].

Для процесу професійної підготовки практичних психологів найбільш важливими є аспекти психодіагностики, які пов'язані з психологічною допомогою, тому зосередимо нашу увагу саме на них.

Розглядаючи психодіагностику як різновид діагностичної діяльності, Ануфрієв О.Ф. запропонував наступне визначення психодіагностики як практичної діяльності: «Це процес розпізнавання актуального стану психологічних особливостей окремого індивіда чи групи людей, які є причинами певних параметрів діяльності чи психічного стану з точки зору відповідності норми. Процес розпізнавання здійснюється на підставі відомої діагностичної системи понять як віднесення обстежуваного (людина чи група) до загального типу з метою прогнозування психологічних особливостей, реалізації розвивального, корекційного чи профілактичного впливу на них для забезпечення необхідних параметрів діяльності чи психічних станів» [3, 37].

У цьому визначенні відбиваються всі особливості здійснення психодіагностичної діяльності, на які вказує Костроміна С.М., конкретизуючи їх в системі освіти:

- домінування соціального контролю (довільність виникнення психодіагностичної ситуації);
- полісуб'єктність (спільна відповідальність суб'єктів, які ініціюють психодіагностичний процес, організують його і здійснюють психодіагностичні рішення);
- практична зорієнтованість (існування психодіагностичної задачі як частини освітньої задачі, визначення цінності психодіагностичних рішень через практичні результати в подальшій роботі – ефективність корекції, розвитку, прогнозу, профілактики);

- комплексність (прямий і опосередкований результат розуміння конкретної особистості і психолого-педагогічних феноменів, що вивчаються), які суттєво відрізняють його від наукового дослідження (за новизною і формами результатів, способами розгортання психодіагностичного процесу, за характером діагностичних умінь спеціалістів системи освіти) [7,7].

Результатом психодіагностичної роботи, є психологічний діагноз, [4; 10], деякі автори пропонують називати цей документ психологічними висновками [5]. Єдиної форми оформлення психологічного діагнозу не існує, але виокремлюються його найважливіші складові: описання актуального стану клієнта, визначення його причин, прогноз подальшого розвитку, рекомендації [3;4]. Дубровіна І.В. зазначає, що прогноз повинен бути зроблений у двох напрямках: якщо будуть вжиті потрібні заходи для подолання проблеми і якщо їх своєчасно не буде здійснено [10, 140].

Науковці звертають увагу на необхідність розрізняти психологічний діагноз як резюме про стан клієнта та повідомлення про обстежуваного як документ аналогічний за змістом, але відмінний за формою, призначений для не спеціаліста [2;5].

Оцінюючи результати роботи психодіагноста ми можемо спиратись на характеристики психологічного діагнозу, до яких відносяться наступні:

- правильність - адекватність, тобто відповідність реальному стану клієнта та умовам психологічної допомоги;
- своєчасність виявляється в швидкості та оперативності постановки),
- комунікативна цінність характеризується можливістю передати інформацію заявнику, який не є спеціалістом, наявністю рекомендацій [3,141].

Причинами неправильних висновків, які можливі під час процесу встановлення психологічного діагнозу, є помилки. Рижкова О.М. розрізняє помилки діагноста, обстежуваного, засобів діагностики та взаємодії діагноста з обстежуваним. До першої групи належать помилки, пов'язані з діагностичним мисленням психолога, його особистісними і функціональними станами. Другу групу складають помилки, які ґрунтуються на мотиваційних та особистісних особливостях обстежуваного. До третьої – помилки, обумовлені недосконалістю психологічних методик, четвертої – помилки повідомлення діагностичних даних [11].

Можливість постановки психологічного діагнозу, який відповідає вище названим критеріям, залежить від сформованості готовності до психодіагностичної роботи у суб'єкта діяльності. Це система необхідних знань, вмінь, особистісних якостей, які забезпечують ефективне її виконання.

Спільності в думках щодо питання вимог до суб'єктів психодіагностики не існує. Бодальов О.О., Столін В.В. необхідними для психолога-користувача вважають знання теоретико-методологічних принципів психодіагностики, основ загальної та диференційної психометрії, вміння використовувати паралельні стандартизовані і не стандартизовані методики, метод експертних оцінок, організувати роботу за принципами конфіденційності і професійної таємниці [8].

До системи найважливіших умінь психодіагноста в умовах психологічної допомоги Абрамова Г.С. відносить вміння здійснювати спостереження під час процесу та проводити клінічну бесіду. Спираючись на власні теоретичні позиції фахівць, співвідносить реальну поведінку клієнта з запитом на його професійну діяльність і обирає конкретні методики обстеження. А для встановлення більш широкого контексту появи симптомів проводить бесіду. Вибір питань залежить від запити і результатів спостереження в ситуації обстеження. [2, 163-164.]

Саме в психодіагностичному процесі психолог буде іпотетичний конструкт, який містить декілька варіантів гіпотез про причинно - наслідкові зв'язки між конкретним зовнішніми проявами і причинами психологічних проблем. Необхідність розуміння прихованих від безпосереднього спостереження внутрішніх механізмів і законів розвитку особистості в цілому та окремих психічних процесів, станів, емоційних переживань, причин різноманітних психологічних проблем вимагає від психолога високої культури професійного мислення, розвиток якого і є, на думку Локалової Н.П., задачею підготовки майбутніх фахівців. [6, 94].

Виходячи з розмірковувань російської дослідниці, підготовка до психодіагностичної роботи полягає не лише в розширенні, оволодінні психодіагностичним інструментарієм, а в формуванні мислительної діяльності практичних психологів,

таких її характеристик, як системність, диференційованість/ інтегрованість, спрямованість на пізнання внутрішніх процесів, їх особливостей і структурної організації на підставі аналізу різних зовнішніх поведінкових проявів в їх цілісності.

Костроміна С.М. [7] експериментально вивчала вплив особистісних якостей на успішність організації психодіагностичної ситуації і якість діагностичних висновків спеціалістів системи освіти. Вона виокремила три групи умов: 1) особливості соціальної перцепції діагноста, 2) особливості організації спілкування в діагностичному процесі; 3) індивідуально-психологічні особливості суб'єкта діагностики. Дослідниця приходиться до висновків, що існує суттєва залежність адекватності психодіагностичної діяльності від ступеню домінування існуючих у свідомості спеціаліста норм і зразків, які призводять до фіксації лише зовнішніх проявів без врахування індивідуальних особливостей та переживань, низької чутливості до інформації інших спеціалістів, пошуку фактів, які підтверджують власну позицію, однотипності розв'язання діагностичних задач.

Комунікативні компетентності спеціаліста найбільше впливають на операціонально-діяльнісні характеристики етапу збору анамнестичної інформації та висунення гіпотез. Такі показники як вміння точно орієнтуватись в ситуації взаємодії, позитивність, дружелюбність, потреба в співробітництві сприятливо впливають на створення атмосфери взаємодії в діагностичній ситуації, на розуміння станів і можливостей учасників діагностичної ситуації, усвідомлення і корекцію власної позиції під час конструювання умов психодіагностичної задачі. Інша група якостей (емпатія, відкритість, гнучкість, потреба у спілкуванні) призводить до прагнення виявити симпатію, співпереживання і співчуття в діагностичній ситуації, надмірної ініціативності у спілкуванні, активності в поведінці. Це все має негативні наслідки у вигляді перетворення діалогу на монолог, збільшення часу розв'язання задачі, зниження адекватності гіпотез, що висувається, та критичності щодо феноменологічної та анамнестичної інформації

Костроміна визначила комплекс професійно-важливих якостей, необхідних для успішної психодіагностичної діяльності: енергійність, активність, гнучкість, критичність, дипломатичність, поступливість, аналітичність, емоційна стійкість. До групи «негативних рис», які перешкоджають прийняттю адекватних діагностичних рішень авторка віднесла наступні: авторитаризм, домінування, напруженість, тривожність, комунікабельність, вразливість, готовність до самопожертви. Частина цих якостей не дозволяє спеціалісту адекватно оцінити ситуацію через дію стереотипів, настанов, інша – здійснити аналіз умов задачі через страх допустити помилку або надлишкову емоційну включеність в ситуацію. [7, 39-42].

Спираючись на вище визначені теоретико-методологічні положення, викладачами кафедри практичної психології СумДПУ ім. А.С.Макаренка була розроблена програма психодіагностичної практики. Згідно з "Положенням про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України" [1] її метою є реалізація практичної підготовки фахівців за спеціальністю «практична психологія» в межах навчального процесу вищого навчального закладу, відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівню «бакалавр».

Головна увага у процесі підготовки та проведенні психодіагностичної практики приділяється досягненню наступних цілей:

- апробація та інтеграція професійних знань;
- опанування технологіями роботи практичного психолога;
- формування професійно важливих якостей практичного психолога.

Завдання практики:

1. Уточнити уявлення про завдання, зміст, особливості діагностичної роботи в системі професійної діяльності практичного психолога.
2. Навчитися оцінювати можливості й обмеження психодіагностичних методик щодо певних вікових груп клієнтів.
3. Закріпити правила проведення психодіагностичного обстеження, індивідуальної та групових форм роботи.
4. Оволодіти конкретними прийомами і формами діагностичної, просвітницько-профілактичної форм роботи практичного психолога.
5. Навчитися організовувати взаємодію із клієнтами з урахуванням професійних норм, етичних нормативів і принципів роботи практичного психолога.
6. Закріпити навички психологічної взаємодії з клієнтами.
7. Закріпити навички планування роботи й оформлення документації практичного психолога.

Зміст практики складають провідні теми загальної, вікової, педагогічної психології, психодіагностики, психології особистості, які опанували студенти протягом попередніх навчальних семестрів. Це дозволяє здійснити перехід теоретичних знань в інструмент практичної діяльності майбутніх фахівців.

Програма практики складає один змістовий модуль, який представлено наступними темами: 1. Діагностика пізнавальної сфери та креативності особистості. 2. Діагностика адаптаційних можливостей особистості. 3. Діагностика особистості «групи ризику». 4. Психологічне обстеження професійних інтересів та схильностей особистості. 5. Психологічна просвіта за результатами психодіагностики.

Студент під час практики повинен взяти активну участь у таких напрямках роботи: психодіагностична робота в індивідуальній та груповій формі; психологічна просвіта та профілактика, аналітична робота.

Для реалізації програмно-варіативного підходу, який, з одного боку, передбачає освоєння обов'язкових для всіх студентів знань, умінь, навичок, включення практикантів в обов'язкові види діяльності, а з іншого – припускає варіативність змісту і форм діяльності, студентам пропонуються бази практик на вибір, а також в межах однієї теми передбачені різні практичні завдання для виконання. Наприклад, тема «Діагностика пізнавальної сфери та креативності особистості».

Варіанти завдань: 1) діагностика пізнавальної сфери дошкільнят підготовчої або логопедичної групи; 2) діагностика пізнавальних процесів молодших школярів; 3) виявлення обдарованих дітей, молоді. Це дозволяє студентам обирати варіант проходження практики з урахуванням рівня їх професійної спрямованості, загальноосвітньої і професійної підготовки, індивідуальних особливостей

Велике значення під час практики приділяється аналітичним аспектам діяльності практичного психолога, а саме, складанню документації, яка супроводжує психодіагностичну роботу: протоколи, аналітичні довідки, психологічний діагноз. Останній є найскладнішим завданням, яке вимагає максимальної інтеграції теоретичних психологічних знань та практичних навичок з психодіагностики.

Цілеспрямованість процесу оволодіння професійними вміннями і навичками посилюється, якщо практична діяльність студентів набуває дослідницького характеру. У зв'язку з цим пропонується майбутнім психологам виконання науково-дослідних завдань, під час практики студент здійснює збір матеріалів для виконання курсової, дипломної роботи. Це демонструє особливості психодіагностичної роботи в межах психологічної допомоги та науково-дослідної роботи.

Важливим чинником професійного становлення майбутніх психологів стає єдність педагогічного контролю, колективного аналізу та самоаналізу діяльності студентів. Для цього запропонована система критеріїв оцінювання роботи студентів, детальна схема самоаналізу проведення заходів психологічної освіти, що сприяють розвитку професійної та особистісної рефлексії.

Психодіагностична практика формує настанови та створює умови для успішного проходження наступної виробничої практики (психокорекційної), визначає перспективні задачі подальшого професійного становлення майбутніх фахівців.

Результати нашого дослідження дозволяють зробити наступні **висновки**. На сучасному етапі розвитку психологічної практики і науки психодіагностика є важливим елементом технології практичного психолога, який вимагає певних знань, вмінь та особистісних якостей. Великий внесок у вивчення психодіагностичної діяльності зроблений російськими вченими наукової школи каузальної психодіагностики (Ануфрієв О. Ф., Костроміна С.М., Рижкова А.М.). Одним з шляхів формування готовності до здійснення психодіагностики в межах психологічної допомоги є практична підготовка майбутніх фахівців в системі вищої освіти. Запропонована програма психодіагностичної практики реалізує наступні принципи вищої освіти: єдність теоретичної та практичної підготовки, інтеграції навчальної та дослідницької діяльності студентів, наступності, систематичності, безперервності, варіативності форм і змісту діяльності студентів, поєднання педагогічного контролю і самоаналізу діяльності студентами.

Література

1. Положенням про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України (Затверджено наказом Міністерства освіти України від 8.04.1993 № 93 зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти від 20.12.1994 № 351) // Збірник законодавчих та нормативних актів про освіту. Випуск 1. – К., 1994. – С. 139-153.
2. Абрамова Г.С. Практическая психология/ Галина Сергеевна Абрамова.- М.: Академический Проект, 2003.- 496 с.
3. Ануфриев А. Ф. Психологический диагноз/ Александр Федорович Ануфриев. - М.: "Ось-89", 2006.-192с.
4. Бурлачук Л.Ф. Словарь-справочник по психологической диагностике/ Леонид Фокич Бурлачук.- [3-е издание].- СПб.: Питер, 2007.-688с.
5. Коробко С.Л. Работа психолога с младшими школьниками/ С.Л.Коробко., О.И. Коробко.- К.: Літера ЛТД, 2006.- 416с.
6. Локалова Н.П. Предмет психологии и специфика профессионального мышления психологов/ Н.П. Локалова // Вопросы психологии.-2004.- №5.- С. 93-95.
7. Костроміна С.Н. Структурно-функциональная организация психодиагностической деятельности специалистов образования: автореферат дис ...доктора. психол. н.: 19.00.01/ Костроміна Светлана Николаевна - СПб, 2008.-52с.
8. Общая психодиагностика/ [Бодалев А.А., Столин В.В., Аванесов и др.]-СПб.: «Речь», 2000. - 440 стр.
9. Основы психодиагностики [Акимов М.К., Борисова Е.М., Дружинин В.Н. и др.]; под ред. А.Г. Шмелева.- Ростов –на –Дону: Феникс, 1996.-544с.
10. Практическая психология образования [А.Д. Андреева., Н.И. Гуткина, Е.Е. Данилова. и др.]; под ред. И.В. Дубровиной.- СПб.: Питер, 2007.-592с.
11. Рижкова А.Н. Типичные ошибки при решении психодиагностических задач: дис. ... к. психол. н.: 19.00.01/ Аурика Николаевна Рижкова.- Москва, 2010.- 193 с.

В статье рассматриваются особенности психодиагностики как вида практической деятельности психолога, определяется система знаний, умений и качеств необходимых для ее эффективного выполнения. Конкретизируются основные принципы практической подготовки психологов и пути их реализации во время психодиагностической практики. Предложена программа практики.

Within this article the specifics of psychognostic practice of psychologist is reviewed. The system of skills, knowledge and characteristics required to perform that practice efficiently is defined. The major principles of practical training for psychologists are enumerated; the ways to implement them during psychognostic practice are also mentioned. The syllabus for practice is offered.